

3. Кагановська О. М. Текстові концепти художньої прози (на матеріалі французької романістики середини ХХ сторіччя) / Олена Марківна Кагановська. – К. : Вид. центр Київ. нац. лінгв. ун-ту, 2002. – 292 с.
4. Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Лузина Л. Г., Панкрац Ю. Г. – М. : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
5. Маслова В. А. Поэт и культура: Концептосфера Марины Цветаевой : учеб. пособие / Валентина Авраамовна Маслова. – М. : Флинта, 2004. – 256 с.
6. Ніконова В. Г. Трагедійна картина світу у поетиці Шекспіра / Віра Григорівна Ніконова. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. ун-ту економіки та права, 2008. – 364 с.
7. Ніконова В. Г. Художній концепт: процедури реконструкції та моделювання (на матеріалі трагедій В. Шекспіра) / В. Г. Ніконова // Вісн. Київ. нац. лінгв. ун-ту. Сер. Філологія. – 2011. – Т. 14, № 2. – С. 113–122.
8. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 331 с.
9. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология / Елена Александровна Селиванова. – К. : Фитосоциологический центр, 2000. – 248 с.
10. Burke M. Iconicity and literary emotion / M. Burke // European Journal of English Studies. – 2001. – Vol. 5, No. 1. – P. 31–46.
11. Lakoff G. Metaphors We Live By / George Lakoff and Mark Johnson. – Chicago; London : The University of Chicago Press, 1980. – 242 p.

Статтю подано до редколегії
26.04.2012 р.

УДК 811.111'42

Н. Г. Єсипенко – кандидат філологічних наук, доцент
кафедри теорії і практики перекладу Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича

Культурний концепт і прецедентний текст як елементи англосаксонської культури

*Роботу виконано на кафедрі теорії і практики
перекладу ЧНУ ім. Юрія Федьковича*

Досліджено вербальну репрезентацію англійського культурного концепту «джентльменство» в прецедентних текстах британської та американської літератур XVIII–XX століть. Визначено образний складник у структурі концепту на основі вживання лексеми – номінанта концепту та супровідних до неї слів. Використано інтегрований підхід когнітивного та лінгвостатистичного аналізу.

Ключові слова: культурний концепт, прецедентний текст, когнітивний аналіз, лінгвостатистичний аналіз.

Єсипенко Н. Г. Культурный концепт и прецедентный текст как элементы англосаксонской культуры. Исследуется вербальная репрезентация английского культурного концепта «джентльменство» в прецедентных текстах британской и американской литературы XVIII–XX вв. Определяется образный элемент в структуре концепта на основании употребления лексемы – номинанта концепта и её слов – сопроводителей. Используется интегрированный подход когнитивного и лингвостатистического анализов.

Ключевые слова: культурный концепт, прецедентный текст, когнитивный анализ, лингвостатистический анализ.

Yesypenko N. G. The Cultural Concept and the Precedent Text as Elements of the Anglo – Saxon Culture. Verbal representation of the English cultural concept «Gentlemanliness» in the precedent texts of the British and American literature of the XVIII – XXth centuries has been studied. The image element of the concept's structure has been defined on the text realization of the concept nominating lexeme and its adjoining words. The integral approach of cognitive and statistical analyses has been applied.

Key words: cultural concept, precedent text, cognitive analysis, linguostatistical analysis.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема життя тексту, його здатність продовжувати свою еволюцію незалежно від волі його творця, його гнучкість до поліінтерпретування

привертають до себе увагу сучасних лінгвістів і культурологів. Часто в теоретичному узусі поряд із терміном «текст» використовується інший – «прецедентний текст». Ю. М. Караулов уперше запровадив цей термін у наукову практику. Він запропонував таке визначення прецедентних текстів: 1) значущі для тієї чи іншої особистості в пізнавальному чи емоційному відношеннях; 2) ті, що мають надособистісний характер, тобто, добре відомі широкому оточенню цієї особистості, включаючи її попередників і сучасників; 3) звернення до яких відновлюється неодноразово в дискурсі цієї мовної особистості [2, 105]. За кожним прецедентним текстом стоїть своя унікальна система асоціацій, що виникають у свідомості носіїв мови. Ці асоціації утворюють аспекти прецедентності конкретного тексту. Прецедентні тексти обов'язково вписуються в ідеологічний контекст епохи. В. М. Волошинов говорить про зв'язок прецедентного тексту з феноменом життєвої ідеології, яку дослідник визначає як «усю сукупність життєвих переживань і безпосередньо пов'язаних з ними життєвих вражень» [1, 99]. Саме життєва ідеологія втягує твір у конкретну соціальну ситуацію. «В кожну епоху свого історичного існування твір повинен вступити в тісний зв'язок зі змінною життєвою ідеологією й проїнятися нею, просякнутися новими її соками. Тільки тією мірою, в якій твір здатний вступити в такий нерозривний органічний зв'язок із життєвою ідеологією цієї епохи, він здатний бути живим у зазначену епоху. Поза таким зв'язком він перестає існувати або перестає переживатися як ідеологічно значущий» [1, 100]. Кожна епоха в історії розвитку суспільства включає певний період розвитку культури. А до базових пластів культури В. Н. Телія й А. В. Дорошенко відносять, з-поміж інших, художньо-літературні тексти різних історичних періодів і жанрів, «що є взірцями напрямів у мистецтві або репрезентують відомих письменників» [6, 214]. Національна культура кожної етноспільноти творить свої культурні концепти. На думку Г. Г. Слишкіна, прецедентний текст завжди формує концепт, який є соціопсихічним утворенням, що характеризується багатовимірністю і ціннісною значущістю [5, 30]. Тому використання прецедентних текстів як матеріалу дослідження вираження культурних концептів видається нам **актуальним**.

Метою нашої розвідки є вивчення вербальної структури англійського культурного концепту «джентльменство» в прецедентних текстах англійської літератури XVIII–XX ст. Використовується інтегрований підхід до аналізу концепту, що включає елементи когнітивного аналізу та лінгвостатистичні прийоми розрахунку дібраних даних фактичної лексикалізації концепту. **Завданнями** дослідження є корпусна вибірка лексеми *gentleman* та слів-супровідників у художніх текстах, їх аналіз та виявлення образних характеристик концепту. **Матеріалом** дослідження ми обрали відомі твори британської та американської літератури, що є прецедентними не лише в межах двох англійських суспільств, а й у межах світової літератури.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Концепт «джентльменство» входить до списку основних культурних концептів англійців [7, 159]. Класова ієрархія загалом і аристократія зокрема, що задають соціальний еталон, який орієнтує на себе всіх членів суспільства і диктує моду на стиль життя, манеру поведінки і мовлення, пояснюють існування такого соціально-культурного феномену, як джентльменство. Цінності аристократії та джентльмена практично стали цінностями цілої нації [4, 299]. Саме поняття «джентльмен» з'явилося в англійській мові в XIII ст. і означало «людину благородного походження». І саме в цьому значенні слово вживалося впродовж століть. Семантика слова «джентльмен» визначається основним значенням словотвірного елементу «*gentle*», що походить від старофранцузького «*gentil*» (родовитий, благородного походження) і від латинського «*gentilis*» (той, хто належить до одного і того ж клану). У статті ми не будемо зосереджуватися на понятійному чи ціннісному аспектах концепту, а розглянемо його актуалізацію в художньому тексті, що дозволить виявити образний складник цього ментального утворення.

Вибірка слів-супровідників до лексем «*gentleman*», яка номінує концепт, відображає різноплановість мовних засобів, що використовуються авторами для інкорпорування концепту «джентльменство» в художній текст. Різноплановість виражається і парадигмою значень лексем, і їх приналежністю до різних частин мови. Щоб із цієї великої кількості мовного матеріалу виокремити образи, що вибудовують цілісний концепт, групуємо дібрані лексеми в лексико-семантичні класи (ЛСК), адже тільки в комплексі вони надають концепту образності. ЛСК іменників, дієслів і прикметників є надзвичайно інформативними. Аналіз їх вживання у творах різних письменників і різних століть дозволяє простежити втілення, зберігання і розвиток образів концепту «джентльменство» в англосаксонській лінгвокультурі кожного періоду.

Кількісні підрахунки супровідних слів виявили 4927 дієслів і 4704 іменників у творах XVIII ст.; 4194 дієслів і 3938 іменників у романах XIX ст. Тільки твори XX ст. характеризуються більш активним використанням іменників (1460 іменників і 1341 дієслово). Щодо вживання супровідних прикметників, то автори цих трьох століть використовують їх удвічі менше, ніж інших частин мови (XVIII ст. – 2128 слововживань, XIX ст. – 1913, XX ст. – 705). Дібрані супровідні слова були поділені на лексико-семантичні класи. Найчастотніми ЛСК іменників, вжитими авторами XVIII ст., є класи: «люди» (482 випадки вживань), «стосунки / спілкування» (468), «почуття / емоції» (450), «шлюб / сім'я» (311), «час / вік» (209), «дія / процес» (194), «титуловані особи вищого класу» (191) і «дім / маєток» (181). Серед частотних ЛСК дієслів зазначаємо ті, що виражають «буття» (993 вживання в творах), «спілкування» (583), «стосунки» (465), «фізичну дію» (442) і «рух / пересування» (414). Найбільш вживаними ЛСК прикметників є: «опис емоцій» (306 вживань), «позитивна оцінка» (289), «вікові ознаки» (235), «опис параметрів» (219) і «опис дії, виконаної над об'єктом» (206).

У творах XIX ст. спостерігаємо часте використання схожих ЛСК іменників, що і в XVIII ст. Різниця полягає в кількісних показниках і меншій актуальності «шлюбу / сім'ї» і «титулованих осіб», які не є найчастотнішими в романах XIX століття. Виокремлюються такі класи: «люди» (479 вживань), «стосунки / спілкування» (351), «почуття / емоції» (308), «дім / маєток» (222), «дія / процес» (204), «предмети / меблі» (202), «час / вік» (196). Найбільш вживані дієслова повторюють ті ЛСК, що часто трапляються у творах XVIII ст.: «буття» (751), «фізична дія» (529), «спілкування» (485), «рух / пересування» (443), «розумова діяльність» (346), «стосунки» (305). Серед прикметників найчастотніші позиції утримують ЛСК «опису емоцій» (233 вживання), «позитивної оцінки» (213), «вікових ознак» (188), «опису дії, виконаної над об'єктом» (183), «опису параметрів» (179), «опису стану об'єктів» (176).

Для авторів XX ст. характерне вживання дещо відмінних ЛСК іменників порівняно з авторами двох попередніх століть: іменники на позначення «людей» (208), «предметів / меблів» (95), «почуттів / емоцій» (85), «стосунків / спілкування» (80), «часу / віку» (75), «зовнішності / одягу» (70). ЛСК дієслів повторюють найчастотніші ЛСК попередніх століть: дієслова «буття» (258), «фізичної дії» (189), «спілкування» (152), «розумової діяльності» (102), «стосунків» (96). Супровідні прикметники, що часто використовувалися письменниками, дескриптивно акцентують трохи інші ознаки, ніж проаналізовані вище: прикметники «позитивної оцінки» (92), «опису параметрів» (63), «негативної оцінки» (61) і «опису емоцій» (59).

Окрім кількісних цих частот вживання ЛСК іменників, дієслів і прикметників використовуємо статистичні методи розрахунку критерію χ^2 та визначення коефіцієнту взаємної спряженості, щоб отримати об'єктивні дані про пріоритетні ЛСК у творах кожного автора в конкретну епоху [3, 54]. Підрахунки здійснюються окремо для ядерного й периферійного речень.

Отже, в ядерних реченнях (містять лексему «gentleman») домінують іменники на позначення «титулованих осіб вищого класу» ($\chi^2 = 5,03$; $K=0,03$), «зовнішності / одягу» ($\chi^2 = 5,53$; $K=0,03$), «місцевості / околиць» ($\chi^2 = 4,08$; $K=0,03$), «часу / віку» ($\chi^2 = 5,29$; $K=0,03$). У периферійних реченнях проявляються іменники, що означають «людей» ($\chi^2 = 4,46$; $K=0,03$). Для дієслів характерні ЛСК «буття» ($\chi^2 = 5,83$; $K=0,03$), «володіння / втрати володіння» ($\chi^2 = 27,61$; $K=0,07$), «процесу / зміни» ($\chi^2 = 3,93$; $K=0,03$), «фізіологічної дії / стану» ($\chi^2 = 10,00$; $K=0,05$) у найближчому оточенні лексеми – номінанта концепту; ЛСК «відчуття / емоції» ($\chi^2 = 8,23$; $K=0,04$), «надбання» ($\chi^2 = 6,53$; $K=0,04$) і «початок / кінець дії» ($\chi^2 = 29,66$; $K=0,08$) у периферійному текстовому просторі від номінативної лексеми концепту. Прикметники, що описують джентльмена в центральному реченні акцентують увагу на його «вікових ознаках» ($\chi^2 = 181,12$; $K=0,29$), проте в периферійних реченнях спостерігаємо детальніші оцінні характеристики джентльменства: прикметники «позитивної оцінки» ($\chi^2 = 6,70$; $K=0,06$), «негативної оцінки» ($\chi^2 = 8,28$; $K=0,06$), «опису дії, виконаної над об'єктом» ($\chi^2 = 12,47$; $K=0,08$). Виявлені превалюючі ЛСК дозволяють окреслити образні елементи концепту «джентльменство» у XVIII ст. По-перше, образ людини, що володіє титулом, яка відповідно до свого статусу має належний зовнішній вигляд, і вік якої відіграє велике значення (іменники «титулованих осіб вищого класу», «зовнішності / одягу», «часу / віку», прикметники «вікових ознаках»). По-друге, образ мандрів є характерним для джентльмена XVIII ст., який значну частину свого життя проводив в подорожах (іменники «місцевості / околиць», дієслова «процесу / зміни»). По-третє, образ фінансової стабільності, що виражають переважно дієслова «надбання», «володіння / втрати володіння», «поча-

ток / кінець дії»). По-четверте, образ емоційно – фізичного стану джентльмена, який репрезентують іменники «відчуття / емоції», «фізіологічної дії / стану».

Концепт «джентльменство», як динамічне утворення, що реагує на всі історико-культурні, соціальні, політичні зміни в суспільстві, не може залишитися застиглим фрагментом дійсності, а, вибравши в себе ціннісні й культурні перевтілення, розкривається дещо з іншого боку в художніх творах наступного століття. Дослідження вживання ЛСК іменників, дієслів і прикметників в ядерному і периферійних реченнях виявило наступні домінуючі класи: у найближчому оточенні до імені концепту – іменники «правової / державної сфери» ($\chi^2 = 8,08$; $K=0,04$); у віддаленому оточенні – іменники «часу / віку» ($\chi^2 = 11,17$; $K=0,05$); дієслова «процесу / зміни» ($\chi^2 = 11,17$; $K=0,05$) у центральних реченнях, а також два ЛСК дієслів «стосунків» ($\chi^2 = 7,53$; $K=0,04$) та «конструктивної діяльності» ($\chi^2 = 5,01$; $K=0,03$) у периферійних реченнях; прикметники «вікових ознак» ($\chi^2 = 70,65$; $K=0,19$) в ядерній частині та прикметники «опису емоцій» ($\chi^2 = 5,93$; $K=0,06$), «негативної оцінки» ($\chi^2 = 5,73$; $K=0,05$), «опису параметрів» ($\chi^2 = 4,96$; $K=0,05$), «опису процесуальності» ($\chi^2 = 4,14$; $K=0,05$) і «опису природних / температурних явищ» ($\chi^2 = 6,43$; $K=0,06$) у периферійній частині.

Отримані ЛСК утворюють образи джентльменства, що значно відрізняються від тих, що сформувалися в XVIII ст. Образ діяльності джентльмена репрезентують іменники «правової / державної сфери», дієслова «конструктивної діяльності» і «процесу / зміни», прикметники «опису процесуальності». Образ приватного життя джентльмена виражають дієслова «стосунків» і прикметники «опису емоцій». Образ віку джентльмена втілюють іменники «часу / віку» і прикметники «вікових ознак». Образ природного оточення джентльмена формують іменники «часу / віку» і прикметники «опису природних / температурних явищ».

XX ст. принесло із собою зміни в культурному, соціальному, політичному житті англосовітського суспільства. Вони відобразилися на змістовому розумінні джентльменства, тому відлуння зміни соціальних та культурних поглядів спостерігаємо і в художніх творах XX ст.

Супровідні іменники, що вживалися в близькому оточенні до номінативної лексеми концепту, виявляють вибірково-характерний характер тільки одного ЛСК – іменників «бізнесу / праці» ($\chi^2 = 6,22$; $K=0,07$). У периферійному оточенні фіксуємо ЛСК іменників «їжі / харчування» ($\chi^2 = 5,77$; $K=0,06$). Серед дієслів виокремлюється ЛСК «благородні дії / вчинків» ($\chi^2 = 5,20$; $K=0,06$) у ядерних реченнях і ЛСК «розумової діяльності» ($\chi^2 = 4,86$; $K=0,06$) та «відчуттів / емоцій» ($\chi^2 = 7,12$; $K=0,07$) – у периферійних реченнях. У прикметників виокремлюється ЛСК «вікових ознак» ($\chi^2 = 4,16$; $K=0,08$) в ядерній частині і «негативної оцінки» ($\chi^2 = 5,33$; $K=0,09$) – у периферійній. Незначна кількість ЛСК при загальному аналізі ядерних і периферійних речень засвідчує інволюцію концепту «джентльменство» в XX ст. вималює редуковану кількість образів: образ діяльності джентльмена (іменники «бізнесу / праці», дієслова «розумової»), образ емоцій та віку джентльмена (однойменні ЛСК дієслів і прикметників). Незважаючи на децизию образних ознак, джентльмен XX ст. зберігає образ благородних вчинків, які були притаманні представникам джентльменства від моменту зародження цього поняття.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як показав аналіз образів, що творяться супровідними словами, концепт «джентльменство» ввійшов в XX ст. зі значно редукованою структурою. Характеристики й ознаки, що були основними для концепту в XVIII ст., відійшли на другий план у XIX ст. Саме в XIX ст. відбулася демократизація розуміння джентльменства, коли класова відмінність у суспільстві почала стиратися і до джентльмена прирівнювали професійно успішну людину або виховану людину з почуттям гідності й честі.

Перспективним напрямом вважаємо аналіз вираження концепту «джентльменство» в художніх творах із погляду гендерних відмінностей авторів.

Список використаної літератури

1. Волошинов В. М. Марксизм и философия языка : Основные проблемы социологического метода в науке о языке / В. М. Волошинов. – М. : Лабиринт, 1993. – 190 с.
2. Караулов Ю. Н. Роль прецедентных текстов в структуре и функционировании языка личности / Ю. Н. Караулов // Науч. традиции и новые направления в преподавании русского языка и литературы. Доклады совет. делегации на VI конгрессе МА ПРЯЛ. – М. : Русские языки, 1986. – С. 105–126.
3. Левицкий В. В. Статистическое изучение лексической семантики: учеб. пособие / В. В. Левицкий. – Черновцы : ЧГУ, 1989. – 156 с.

4. Ощепкова В. В. Язык и культура Великобритании, США, Канады, Австралии, Новой Зеландии / В. В. Ощепкова. – М. – СПб. : ГПОССА/КАРО, 2004. – 336 с.
5. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов / Г. Г. Слышкин. – М. : Academia, 2000. – 141 с.
6. Телия В. Н. Лингвокультурология – ключ к новой реальности феномена воспроизводимости нескольких словных образований / В. Н. Телия, А. В. Дорошенко // Язык. Культура. Общение : сб. науч. трудов в честь юбилея заслуженного профессора МГУ им. М. В. Ломоносова С. Тер – Миасовой. – М. : Гнозис, 2008. – С. 207–219.
7. Цветкова М. В. Английское / М. В. Цветкова // Межкультурная коммуникация : учеб. пособие. – Н. Новгород : Деком, 2001. – С. 158–184.

Статтю подано до редколегії
26.04.2012 р.

УДК 811.111'373.43

М. О. Жулінська – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки

Аналіз комп'ютерних неологізмів концепту «ЛЮДИНА»

*Роботу виконано на кафедрі іноземних мов
факультету міжнародних відносин
ВНУ ім. Лесі Українки*

У статті розглянуто особливості утворення англійських комп'ютерних неологізмів концепту «ЛЮДИНА» на основі фреймового аналізу. Виокремлено прототипні та периферійні фреймові моделі, що вербалізують досліджувані лексичні одиниці.

Ключові слова: когнітивний підхід, концепт, фреймова семантика, предметний фрейм, акціональний фрейм, компаративний фрейм.

Жулинская М. А. Анализ компьютерных неологизмов концепта «ЧЕЛОВЕК». В статье рассматриваются особенности образования английских компьютерных неологизмов концепта «ЧЕЛОВЕК». Выделены прототипные и периферийные фреймовые модели, вербализующие исследуемые лексические единицы.

Ключевые слова: когнитивный подход, концепт, фреймовая семантика, предметный фрейм, акциональный фрейм, компаративный фрейм.

Zhulinska M. O. Analysis of Computer Neologisms in the Concept «PERSON». The peculiarities of creation of English computer neologisms in the concept «PERSON» based on the frame analysis are considered. Prototypical and peripheral frame patterns verbalizing studied neologisms are defined in the article.

Key words: cognitive approach, concept, frame semantics, Thing Frame, Action Frame, Comparison Frame.

Постановка наукової проблеми та її значення. При когнітивному підході номінація розглядається як когнітивна діяльність, пов'язана з виникненням і перетворенням певних інформаційних структур, що з'являються внаслідок пізнавальної діяльності людини як відображення реальних предметів чи явищ у свідомості людини. Когнітивний підхід є актуальним і стосовно такого об'єкта дослідження, як лексичні інновації сфери інформаційних технологій.

Увагу багатьох сучасних дослідників привертає вивчення лінгвофілософських параметрів неологізмів сфери новітніх технологій. Інші науковці зосереджують увагу на проблемах, пов'язаних із внутрішньомовною мобільністю та міграцією лексики як вирішальним фактором розвитку словникового складу сучасної англійської мови. Існують також дослідження, присвячені концептуальному дослідженню неологізмів [1; 2; 4; 5].

Мета статті – виявити головні аспекти утворення англійських комп'ютерних неологізмів концепту «ЛЮДИНА», що передбачає розв'язання основного завдання: виокремити прототипні та периферійні фреймові моделі, які вербалізують досліджувані лексичні інновації.